

תורת הקורא

הערות ודיוקים, הלכות ומנהגים, פרפראות וחידושים, דיונים ובירורים, הקשורים בקריאת פרשת השבוע והמסתעף

גליון מס' 114

פרשת כי תבוא

ה"א תשע"ה

גליון זה יו"ל ע"י מערכת טעמי תורה.

תודה לכל העוזרים והמסייעים שגליון זה יראה אור.

© כל הזכויות שמורות, ניתן לצלם ולהדפיס כמות שהוא ללא שינוי.

הערות, הארות, ביקורת, שאלות, רעיונות, וכן תרומות להשתתפות בהוצאות הגליונות, יתקבלו בברכה במערכת. כמו"כ אפשר לשלוח בקשה לקבלת הגליונות במייל. תאריך: 153775150494 פקס: tameytora@gmail.com

הערות, הארות, ביקורת, שאלות, רעיונות, וכן תרומות להשתתפות בהוצאות הגליונות, יתקבלו בברכה במערכת. כמו"כ אפשר לשלוח בקשה לקבלת הגליונות במייל. תאריך: 153775150494 פקס: tameytora@gmail.com

עזרא תיקן להם לישראל שיהיו קוראים קללות שבספר דברים קודם ראש השנה^א.

צריך בעל הקריאה להיות אהוב לציבור, שאם לא כן, כשקורא הקללות סכנה היא למי שאינו אהובו, ואם אירע שיש לקורא שנאה על אחד מהצבור, אל יקרא לו לפרשת התוכחה מפני שסכנה היא^ב. והמנהג הפשוט שבעל הקריאה עולה לפרשת הקללות^ג. ויש מקומות שלא קוראים אדם לתורה כלל בפרשת

הלכה ומנהג

יש נוהגים לקרוא את הפסוק השְׁקִיפָה מִמָּעוֹן קִדְשָׁךְ מִן הַשָּׁמַיִם (כ"ו ט"ו) בקול רם^א.

יש מי שכתב שנוהגים לקרוא את הארורים (כ"ז ט"ו - כ"ח כ"ו) בקול נמוך^ב.

שהבין שכוונת הגמרא לארורים של אָרוֹר הָאֵשׁ (ואין לומר שהביא את הגמרא במגילה רק במקור לכך שאין מפסיקים בקללות, והוסיף מעצמו שיש לדמות את הארורים לקללות ולא להפסיק גם בהם, משום שקאי על דברי השו"ע שכותב שאין מפסיקים בקללות, ואם רצה להביא מהגמרא רק דין זה שאין מפסיקים בקללות, לא היה צריך להביא מקור לכך, אחר שקאי על דברי השו"ע שכותב דין זה).

וכעין זה מצאנו עוד, שבירושלמי (מגילה פ"ג ה"ז) ובמסכת סופרים (פרק י"ב הלכה ג') שאלו אם צריך שדוקא אחד יקרא ב"ארוריה", או שמותר להפסיק באמצעו, ונחלקו מפרשי הירושלמי אם הכוונה לקללות שבמשנה תורה (פני משה), או לארורים של אָרוֹר הָאֵשׁ (קרבן העדה).

ואם כנים הדברים, ואכן מקור הכף החיים משום שהבין בדברי הבבלי והמדרש שהכוונה לארורים ולא לקללות, נראה שאחר שבפשוט דברי הבבלי והמדרש קאי על הקללות ולא על הארורים, כמו שמשמע בראשונים וברוב האחרונים (ובהמשך הגמרא שם אף כתוב להדיא שאמר לו שבקללות דמשה תורה פוסק, ונראה מזה להדיא שהכוונה לקללות ולא לארורים), אם כן אין מקום לנהוג כדבריו.

^א בגמרא (מגילה ל"א ע"ב): תניא, ר' שמעון בן אלעזר אומר, עזרא תיקן להן לישראל שיהיו קורין קללות שבתורת כהנים קודם עזרת, ושבמשנה תורה קודם ראש השנה, מאי טעמא, אמר אביי ואיתימא ריש לקיש, כדי שתכלה השנה וקללותיה. וכן הביא הרמב"ם (הלכות תפילה פרק י"ג הלכה ב') תקנת עזרא זו. ומלבד הכוונה הפשוטה לצאת ידי חובת קריאת התורה, בקריאת הקללות ראוי לכון לצאת גם את תקנת עזרא זו.

^ב כן כתבו באור זרוע (חלק א' הלכות ש"ץ סימן ק"ד) ובשו"ת מהרי"ל (סי' צ"ז) בשם רבינו יהודה החסיד. והוסיפו, שאם אדם יודע שהחזן אינו אהובו, אם יקראו לו בתוכחה יזרז ואל יעמוד, כי יכשל אם יעמוד. וכן פסק הרמ"א (או"ח סי' נ"ג סעיף י"ט) שאף אם קראו לו לא יעלה.

אך במשנה ברורה (שם סק"ה) הביא בשם כנסת הגדולה שיותר טוב שיעלה משיכנס לעונש בשביל שהוא מבוזה כבוד התורה, וכן הסכים הגר"א, וכן כתב בספר שערי אפרים (שער ג' סעיף ב').

והוסיף השערי אפרים, שמוטל על הסגן שקורא לעולים לדאוג שלא יקראו לו לפרשת התוכחה מפני שסכנה היא, ואם יודע אדם שהקורא שונאו, ומתיירא שמא יקראוהו, יצא בין גברא לגברא עד שיקראו אחר ויכנס אח"כ, ואם לא יצא, וקראוהו, יעלה, וכיון שהוא מתכוין משום כבוד התורה שומר מצוה לא ידע דבר רע.

^ג משנה ברורה (סימן תכ"ח סק"ז), ערוך השולחן (שם סעיף ו'), וכן כתבו שאר אחרונים. ועיי"ש במשנה ברורה שאם בעל הקריאה כהן או לו, יחלקו את העליות כך שיהיו שבעה קרואים לפני הקללות, ובעל הקריאה יעלה אחרון. ויש מקומות שנהגו שהשמש עולה לקריאה זו (מהרי"ל, הובא במגן אברהם סי' תכ"ח סק"ה).

ויש מקומות שייחדו אדם מיוחד שיעלה לקריאת הקללות (מקור חיים סימן קמ"ו סעיף ב'), ולא היו קוראים לו בשם אלא היו מכריזים יעמוד מי שירצה (ועין מחצית השקל סי' תכ"ח, וביאור הלכה שם ד"ה בשמו).

ויש מקומות שנהגו שחכם הקהל עולה לקריאה זו (תקון יששכר, כנסת הגדולה סימן תכ"ח), משום שרק חכם הקהל ראוי להוכיח, ואין כל אדם ראוי לכך. וכן נהג האריז"ל לעלות בעצמו לפרשת הקללות (שער הכוונות, עין שחרית של שבת. ושם איירי

^א בספר דברי קהלת (עמוד 122) כתב שכך נוהגים בפרנקפורט, אך לא כתב טעם למנהג זה.

ובספר שולחן הקריאה (ילקוט דוד סוף סימן י"ה, בהוספה שבמהדורה שניה) כתב שראה שהקוראים נוהגים כן, ושאל את פיהם מה זה ועל מה זה, ולא ידעו, אלא שכך שמעו מרבים קבלה איש מפי איש. והביא שם מקור לכך מהירושלמי גבי יודיו מעשרות, שאמרינן שם (מעשר שני פרק ה' הלכה ט'): כהדא דתני עד השְׁקִיפָה היו אומרים קול נמוך מיכן והילך היו אומרים קול גבוה, ונוהגים לעשות כן בקריאת התורה וזכר ליודיו מעשרות. עכ"ד (והובאו דבריו בשערי רחמים שער ג' סק"ג).

וכן כתב בספר הכתב והקבלה (לקמן כ"ח כ"ה), שמה שהקורא מגביה קולו בפסוק השְׁקִיפָה מִמָּעוֹן קִדְשָׁךְ, נראה שהוא זכר לקריאת פרשה זו בזמן הבית ביודיו מעשרות, שאמרו בירושלמי שעד השְׁקִיפָה היו אומרים בקול נמוך ומכאן ואילך היו אומרים בקול גבוה.

ובאמת כבר כתב כן בשיירי קרבן על הירושלמי (סוטה פרק ט' הלכה י"א, ד"ה כהדא דתני), וז"ל: יש מכאן סמך מה שנוהגים הקוראים בתורה לקרות השְׁקִיפָה בקול גבוה, ומנהגן של ישראל תורה.

ויש לזה קצת רמז גם בביאור הגר"א, שברמ"א (סימן תקנ"ט סעיף א') כתב שבמגילת איכה החזן מגביה קולו בפסוק השְׁקִיפָה, וציין הגר"א מקור לכך מהירושלמי הנ"ל שהיו קוראים השְׁקִיפָה בקול גבוה. ומזה שהביא את הגבהת הקול בשעת יודיו מעשרות, כמקור להגבהת הקול בשעת קריאת פסוק אחר הדומה לפסוק השְׁקִיפָה, נראה שיש ללמוד מזה שבפסוק השְׁקִיפָה עצמו שבו מגביהים את הקול בשעת יודיו מעשרות, ודאי ראוי להגביה את הקול גם בשעת קריאת בתורה (אך אין זו ראייה ברורה, משום אפשר לחלק ולומר שדוקא בשעת שהפסוק נאמר בדרך בקשה, והיינו בשעת יודיו מעשרות, או יש להגביה את הקול, זה דומה לפסוק השְׁקִיפָה במגילת איכה משום שגם הוא נאמר בדרך בקשה, אך כאשר קוראים בתורה פסוק השְׁקִיפָה בפרשת יודיו מעשרות, אינו נאמר בדרך בקשה, אלא רק נכתב כדי ללמד את הדין שיש לומר כן בשעת יודיו מעשרות, ואין ראייה שגם בזה צריך לגביה את הקול).

^ב כף החיים (סימן תכ"ח אות ל"ח), וז"ל: וכן התוכחות שבתורת כהנים ושבמשנה תורה והארורים שבתבואה לקרוא בקול נמוך.

ומנהג זה קצת קשה, שהלא בתורה כתוב וְעָנּוּ הָלֹאִים וְאָמְרוּ אֶל כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל קוֹל רֶם (ואמנם בקול רם פירושו בקול בינוני לא גבוה ולא נמוך, והוא המעולה שבקולות (ירושלמי סוטה פרק ז' הלכה ב'), ואין הכוונה לקול גבוה מאד. אך עכ"פ יש ציווי מיוחד לומר את הארורים בקול מעולה שבקולות, ולא בקול נמוך), ולא מסתבר שיש ענין לקרוא דוקא בקול נמוך דבר שהתורה ציותה בפירוש שיאמר בקול רם.

ויתכן לומר, שבלשון התלמוד (מגילה ל"א ע"ב) והמדרש (קהלת רבה פרשה ח') שבהם משמע שיש לקרוא את הקללות בקול נמוך (כמבואר לקמן הערה י"ג), נקראות הקללות שבהפרשת כי תבוא בשם "ארוריה", משום שפחותות בלשון אָרוֹר אֶתָּה בְּעִיר וְאָרוֹר אֶתָּה בְּשָׂדֶךָ וכו' (רבינו מנחם הלכות תפילה פ"ג ה"ז). ויתכן שהכף החיים הבין ש"ארוריה" הכוונה לארורים של אָרוֹר הָאֵשׁ וכו', ולא לקללות, וע"פ הבנה זו כתב שצריך לקרוא את הארורים בקול נמוך.

וכיוצא בזה מצאנו בערך לחם למהריק"ש (סימן תכ"ח סעיף ו'), שכתב: ארורים שבמשנה תורה דינם כקללות, ונראה לי שראוי להנהיג שלא לפסוק בהם, כמו שנוהגים בקללות, מגילה דף ל"א ע"ב. עכ"ל. וכוונתו לארורים של אָרוֹר הָאֵשׁ וכו', ולא לקללות (שהרי לגבי הקללות שבמשנה תורה כבר כתבו ברמב"ם ובשו"ע שנוהגים שלא להפסיק בהם), והביא מקור לכך שדינם כקללות מהגמרא שעסקה בארורי, והיינו,

הקללות, אלא קוראים אותם בלי ברכה תחילה וסוף, ורבו המערערים על מנהג זה.¹

אין מפסיקים בקללות, אלא קוראים את כולם לעולה אחד. ואין מתחילים ומסיימים את הקריאה בפסוקי הקללות, אלא מתחילים בפסוקים שלפניהם ומסיימים בפסוקים שלאחריהם.²

בקללות שבפרשת בחוקות, ויתכן שהקללות שבפרשת כי תבוא כללות כבר במה שכתב שם שעלה בכל שבת לשישי. ועיין בשערי רחמים שער ז' סק"ה שדן בזה). אך בספר חסידים (סימן תשס"ו) כתב שהראשונים היו קוראים עם הארץ לתוכחה כדי שלא יהא אדם חשוב קורא ויתקיימו דבריו (כנסת הגדולה שם).

¹ כך נוהגים במעט קהילות (כן מנהג ויז'ניץ, בעלזא, מרוקו (עיין שו"ת יביע אומר חלק ז' או"ח סי' י"ט), ועוד). והוזכר המנהג באמרי נועם על מועדים (ח"ב תשובה ב'), ועוד. ונראה שמנהג זה החל מכך שאף אחד לא היה רוצה לעלות לקללות, ולפעמים היו ממתנים שעות רבות עד שאחד יתרצה לעלות (וכמו שכתב אחי מהר"ל מפראג בספר החיים סוף חלק זכיות: ושמעתי מפי זקן אחד, שראה בקהילה ענווה, כי בשבת של פרשת תוכחה, עמדה הספר תורה פתוח בביתן כמה שעות, שלא היה כאן מי שרוצה לעלות). ואף היו מקומות שלא היו קוראים כלל באותה שבת (וכמו שכתב בביתור הלכה סי' תכ"ח ד"ה בפסוקים: והנה ראיתי שעוריה בענין זה בין ההמון שיש מקומות מן הישובים שבהגיעם לסדר בחקותי וכי תבא אין קוראין בתורה בשבת זו וכו'), ולכן נוצר מצב זה שקראו את הקללות ללא עולה לתורה (וכן משמע בשו"ת שואל ומשיב חמשה סי' ט').

² ר' שלמה קלוגר (שו"ת האלף לך שלמה חלק או"ח סי' ס"ג) כתב: הנה רע מאד מנהג זה ושתים רעות עשו אחד דנראה דמבזה התוכחות ועוברין על מוסר ה' בני אל תמאס וכו' ועוד דהוי בזיון לגוף התורה דעל כל הפרשיות מברכין ועל זה אין מברכין והוי בזיון התורה.

וכן כתבו נגד מנהג זה בשו"ת מנחת אלעזר (חלק א' סי' ס"ו), ובשו"ת אבני צדק (או"ח סי' ק"ב), ועוד. וכן העלו להלכה בשו"ת אגרות משה (או"ח ב' סי' ל"ה), ובשו"ת יביע אומר (חלק ז' או"ח סי' י"ט), שמנהג זה הוא מנהג משובש ויש לבטלו. ויש להעיר, שבזמן המשנה לא היה כל עולה מברך לפני ואחרי קריאתו, אלא העולה הראשון היה מברך ברכה שלפניה והאחרון ברכה שלאחריה ושאר העולים היו יוצאים בברכותיהם (משנה מגילה כ"א ע"א), ורק בזמן הגמרא תיקנו שכל עולה יברך בפני עצמו (שם ע"ב). ובכל זאת מבואר בירושלמי (מגילה פ"ג ה"ג) ובמסכת סופרים (פ"ב ה"ב וד"ה) שבפרשת הקללות כן היה העולה מברך. ושמעין שיש אף יותר חיוב לברך בקללות מאשר בשאר פרשיות. ועיין עוד בשו"ת משיב דבר להנצי"ב (חלק א' סי' ט"ו) שכתב שכל קריאה בספר תורה בציבור מחייבת בברכה (ואפילו עשרה הקוראים בתורה קריאה שאינה מתקנת חז"ל חייבים בברכה, וכ"כ בקריאה בתורה בדבר המחויב, שחיבת בברכה, ואסור לקרוא בלי ברכה).

³ במשנה (מגילה ל"א ע"א) איתא: אין מפסיקין בקללות אלא אחד קורא את כולן. ובגמרא (שם ע"ב) אמרינן: אמר אביי לא שנו אלא בקללות שבתורת כהנים אבל קללות שבמשנה תורה פוסק. וא"כ מדינא בקללות אלו אפשר להפסיק. וכתב הרמב"ם (הלכות תפלה פ"ג ה"ז): קללות שבתורת כהנים אין מפסיקין בהן אלא אחד קורא אותן וכו', וקללות שבמשנה תורה אם רצה לפסוק בהן פוסק, וכבר נהגו העם שלא לפסוק בהן אלא אחד קורא אותן. עכ"ל. וכן כתב בשו"ע (או"ח סימן תכ"ח סעיף ו'). והיינו, שאע"פ שמדינא מותר להפסיק בקללות שבמשנה תורה, המנהג הוא לא להפסיק בקללות שבמשנה תורה, כמו בקללות שבתורת כהנים.

וכתב האבודרהם (סדר הפרשיות וההפטרות, ד"ה אלו הן) וכן כתב בספר המנהיג (סוף הלכות סוכה) שיש סמך למנהגו שלא להפסיק אף בקללות שבמשנה תורה, מדברי הירושלמי (מגילה פ"ג ה"ז) והמסכת סופרים (פ"ב ה"ג), שאיתא שם שקללות שבתורת כהנים ושבמשנה תורה טעונים ברכה לפניהם ולאחריהם (והיינו שאף בזמן המשנה שרק העולה הראשון היה מברך ברכה שלפניה, והאחרון היה מברך ברכה שלאחריה, ושאר העולים לא היו מברכים (משנה מגילה כ"א ע"א, וגמרא שם ע"ב), העולה לקריאת הקללות כן היה מברך לפניה ולאחריה), והטעם, מפני שאין מפסיקין בהם אלא אחד קורא אותן. ומוכח שלשיטת הירושלמי גם קללות דמשנה תורה נקראים ע"י עולה אחד ואין מפסיקין בהם. וכעין זה כתב גם בקרן אורה (תענית כ"ט ע"ב).

ואחר שמבואר שלשיטת הירושלמי אין להפסיק בקללות דמשנה תורה מדינא, ופליג בזה על הבבלי. יתכן שהטעם שנוהגים שלא להפסיק בקללות דמשנה תורה אינו כהרמב"ם שהוא מנהג בעלמא אע"פ שמותר מעיקר הדין, אלא הוא משום שמחמירין כשיטת הירושלמי והמסכת סופרים, או משום דנקטינן בזה להלכה כמותם (וכמו שמצינו מקומות נוספים שנקטינן כמסכת סופרים נגד הבבלי, כמבואר בתוס' מגילה ל"א ע"ב ד"ה ראש חדש).

ונאמרו כמה טעמים למה אין מפסיקים בקריאת הקללות. בגמרא (מגילה ל"א ע"ב) איתא טעם משום שנאמר (משלי י"א) מוסר יי' בְּנִי אֵל תִּמָּאָס (והמפסיק בהן מראה עצמו שקשה לו לקרות. רש"י), או משום שאין אומרים ברכה על הפורענות (ואם יפסיקו

יש מקפידים שלא יעמדו אנשים אצל הקורא בשעת קריאת הקללות.⁴

יש נוהגים לומר לפני הקללות את הפסוקים: מוסר יי' בְּנִי אֵל תִּמָּאָס וְאֵל תִּקָּן בְּתוֹכָהֶן. כִּי אֵת אֲשֶׁר יֵאָהֵב יי' יוֹכִיחַ וְיִכָּאֵב אֶת בֶּן יִרְצָה (משלי ג', י"א י"ב).⁵ ויש שאינם נוהגים בזה.⁶

באמצע הקללות, יברכו סמוך לפסוקי פורענות). ובירושלמי (מגילה פ"ג ה"ז) ובמסכת סופרים (פרק י"ב הלכה א') איתא טעם משום שנאמר (שם) וְאֵל תִּקָּן בְּתוֹכָהֶן, ודרשין אל תעשה קוצים קוצים (פסוקי פסוקי לשון קציעה שמתוך שהוא קורא חתיכות חתיכות נראה כאילו הקללות נמאסין בעינו. קרבן העדה), או משום שהקורא צריך להתחיל ולסיים בדבר טוב (ואם יהא מפסיק בתוכן יהיה חתמתו של זה ופתחתו של זה שלא בדבר טוב. פני משה שם (ולכאורה זהו גם הטעם שנאמר בבלי משום שאין אומרים ברכה על הפורענות, נחלת יעקב על מסכת סופרים שם)).

⁴ שם בגמרא (ל"א ע"ב): לפי שאין אומרים ברכה על הפורענות, אלא היכי עביד, תנא, כשהוא מתחיל, מתחיל בפסוק שלפניהם, וכשהוא מסיים, מסיים בפסוק שלאחריהן. וכן כתב הרמב"ם (שם), וכן הוא בשולחן ערוך (שם). ומחמת טעם זה שאין אומרים ברכה על הפורענות מספיק להתחיל פסוק אחד לפני הקללות ולסיים פסוק אחד לאחריהם, אלא שיש גזירה שלא להתחיל או לסיים עליה בשלשה פסוקים הסמוכים לפרשה (מגילה כ"א-כ"ב, שו"ע או"ח סי' קל"ח), וכיון שפרשת הקללות מתחילה בראש פרשה ומסתיימת בסוף פרשה, יש להתחיל את הקריאה לכל הפחות שלשה פסוקים לפני פרשת הקללות, ולסיימה לפחות בסוף הפרשה שאחר הקללות (מגילה ל"א ע"ב תוד"ה מתחיל, והובא בבית יוסף ובשאר פוסקים).

⁵ במשנה (שביעות ל"ה ע"א) איתא: יכך ה' א-להים וכן יככה א-להים, זו היא אלה הכתובה בתורה. ובגמרא שם (ל"ה ע"א) איתא: יתיב רב כהנא קמיה דרב יהודה ויתיב וקאמר הא מתניתין כדתנן (רב כהנא היה שונה משנתנו כמות שהיא שניה, יככה וכן יככס. רש"י), א"ל כנה (הפוך דברך כנגד אחרים, אמרו יכחו וכן יכחם, שלא תתקלל. רש"י). יתיב ההוא מרבנן קמיה דרב כהנא ויתיב וקאמר (תהלים נ"ב ו') גִּם אֶל-יִתְצָדָּךְ לִנְצַח יִתְגַּדֵּךְ וְיִסְחָדָּךְ מֵאֵלָה וְיִשְׁרָשָׁךְ מֵאֶרֶץ חַיִּים סֵלָה (את המקרא הזה היה דורש שנאמר בדואג בספר תהלים. רש"י), א"ל כנה (ואמור יתצחו. רש"י).

ושמעין מהכא שיש קפידא לומר את פסוקי הקללות כנגד אדם, ויש לכנות הלשון שיובן שלא קאי על האדם שעמו. ובקריאת התורה שצריך לקרוא כלשון התורה וא"א לכנות (פשוט, וכן הוא בריטב"א ריא"ו ומאירי שם), צריך להזהר שלא יעמוד אדם נגד הקורא (בעל ה"בני ישיב"ב בספרו אנגרא דפרקא אות רנ"ט, והובא בדרכי חיים ושלום אות ר"ד), וגם לא בצדדים שלפניו או בצדדיו ממש, אלא רק בצדדים שלאחריו (הגר"ש דבליצקי בספרו וזרח השמש עמ' ע"ח הערה ק"ח).

אך יש להעיר, שצריך שיעמדו שלשה אנשים אצל הקורא בשעת קריאת התורה (עיין לבוש או"ח סי' קמ"א סעיף ד', ובמשנה ברוחה שם סקט"ז), ודין זה נזכר כבר במסכת סופרים (פרק י"ד הלכה ט'), ואם לא יעמדו בצדי הקורא, יבטלו דין זה. ואולי אם יעמדו במקומם ורק יתפכו פניהם שלא יהיו נגד פני הקורא אין לחוש לזה, משום שאין פניהם מכוונות נגד הקורא. וצ"ע.

ויש להעיר עוד על עצם הדברים, שהמנהג הפשוט הוא שעומדים אצל הקורא בשעת קריאת הקללות כמו בשאר קריאות, ולא חוששים לזה כלל. ועוד, שלפי דבריהם לכאורה יש לנהוג כן בכל פסוקי פורענות ולאו דוקא בקריאת הקללות (וכגון בפסוקים: וְתָקַף אֶף יי' בְּכֶם, הַעֲדֵיתִי בְכֶם הַיּוֹם כִּי אֲבִד תִּאֲבָדוּ, וכדומה). ובפשוט נראה לומר, שבגמרא נאמר רק שצריך לכנות, אך לא נאמר שאם הקורא אינו מכנה אין לעמוד נגדו, ולכן בשעת קריאת התורה שאין מכנים, אין מקור מהגמרא שצריך שלא יעמדו נגד הקורא. וצ"ע בזה.

⁶ כנסת הגדולה (סימן תכ"ח). והביאווה המגן אברהם (שם סק"ח), והאליה רבה (שם סק"א).

ובכנסת הגדולה משמע שהש"ן אומר זאת בקול. ור' חיים פלאג' (ספר חיים סימן ט"ז אות ל"א) כתב, שכשהיה הולך העולה לקרות בתוכחות היו קורין בקול רם פסוקים אלו. והגר"ש דבליצקי (וזרח השמש עמ' ע"ח ועמ' צ"א, ועמ' נ"ח הערה קל"ח) כתב, שאומר זאת אחד מהציבור בקול דוקא, משום שטעם האמירה כדי להרגיע את הציבור לבל יפחדו, ולכן יש לומר זאת בקול (ודלא כמו שכתב בלח"א גבי אמירת הפסוק רכב אלקים לפני עשרת הדברות שאומרים אותו בלחש). ולמעשה, ברוב המקומות אין נוהגים לומר פסוקים אלו בקול, וראה הערה הבאה.

⁷ ר' חיים פלאג' (ספר חיים סימן ט"ז אות ל"א) כתב, שביטול מנהג זה משום שנמנעו מלקרות בעבור זה. ולכאורה הדבר תלוי במציאות אם יש חשש לביטול הקריאה ע"י האמירה,

נוהגים לקרוא את הקללות בקול נמוך^י, מהפסוק והיה אם לא תשמע (כ"ח ט"ו) עד ואין קנה (כ"ח ס"ח), למעט התיבות לִירָאָה אֶת הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא הַזֶּה אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ (כ"ח נ"ח) שקורא אותן בקול רם^י. וצריך להזהר שישמע הקול לציבור, שאם לא כן אינם יוצאים ידי חובה^{טו}. ויש נוהגים לקרוא את הקללות מעט יותר מהר משאר פרשיות^{טז}. ויש שנהגו שלא לשנות כלל בקריאת הקללות, אלא קוראים אותן בקול רם כשאר קריאות^{יז}.

❖ דיוקים ודקדוקים ❖

כ"ו ג': וְכָאֵךְ - הטעם מלרע בתי"ו.

יְהִיָּה - ה"ה"א בשווא נח"י. ואין להבליעה ולקרוא יְהִיָּה, או לקרוא יְהִיָּה בחיריק ה"ה"א, אלא יש לבטאה כהוגן בשווא נח. וכן הוא בכל שווא נח באות ה"א. וכן הוא להלן בתיבות: לְהִיְוֹת, וְלְהִיְוֹת, נְהִיְוֹת, תְּהִיְוֹת, יְהִיְוֹת.

הַגְּדִיתִי - הדלי"ת בשווא נח, ולא בשווא נע"ו, למרות הקושי^י. ויש להזהר שלא להבליעה בתי"ו שישמע כאילו קרא הַגְּדִיתִי. או לחלקה לשתי מילים ולקרוא הַגְּדִיתִי. ואם אינו יכול לקרוא בשווא נח בלי להבליע את הדלי"ת או לחלקה לשתי מילים, עדיף לקרואה בשווא נע. וכן הוא להלן כ"ז ב', כ"ז ד': וְשָׁדָךְ. ולהלן כ"ח ל"ו, כ"ח מ"ב, כ"ח ס"ד: וְעִבְדָּךְ. ולהלן כ"ח ל"ט: וְעִבְדָּךְ. ולהלן כ"ח מ"ז: עֲבַדְתָּ. ולהלן כ"ח ס"ו: וּפְחַדְתָּ.

ואם בטל החשש לביטול הקריאה על ידי האמירה, יתכן שיש לאומרם.

^י המקור לשינוי בקריאת הקללות הוא מהמעשה המובא בגמרא (מגילה ל"א ע"ב): לוי בר בוטי הוה קרי וקא מגמגם (קרא אותן במרוצה ובקושי. רש"י) קמיה דרב הונא בארורי (הקללות שבפרשת כי תבוא נקראות ארורי, והטעם, משום שפותחות בלשון ארור, ארור אתה בעיר וארור אתה בְּשָׂדֶךָ וכו'). רבינו מנחם הלכות תפלה פ"ג ה"ה, אמר לו אכנפשך (אם רצונך להפסיק פסוק הואיל ואתה קץ בקריאתו. רש"י), לא שנו אלא קללות שבתורת כהנים אבל שבמשנה תורה פוסק.

ובנוסף מעשה זה מבוואר רק שלוי מעצמו קרא בגמגום, ואמר לו רב הונא שמאופן קריאתו מוכח שרוצה להפסיק, ואכן יכול הוא להפסיק כיון שבקללות שבמשנה תורה מותר להפסיק. אבל אין ראיה שצריך לקרוא את הקללות בגמגום כמו שקרא לוי.

אך במדרש (קהלת רבה פרשה ח') מובא המעשה באופן שונה מעט: ר' לוי בן פנטי קרא את ארוריא קדם רבי הונא וגמגם בהון, א"ל אשמע קליך דלית אינון קללות, תוכחת אינון, מוסר ה' בני אל תמאס ואל תקיץ בתוכחתו, ע"כ. והיינו שאמר לו שאע"פ שאת הקללות שבספר ויקרא אכן צריך לקרוא באופן שונה משאר קריאות, מ"מ בקללות שבמשנה תורה א"צ לקרוא כן, דלא חשיבי קללות (שו"ת כנסת הגדולה סימן ס"ה).

(ואע"פ שבמעשה המובא במדרש לא מוזכר חילוק בין הקללות דמשנה תורה לקללות דתורת כהנים כמזכיר במעשה המובא בבבלי, וממילא ניתן לבאר שמה שאמר לו אשמע קליך דלית אינון קללות קאי בין על הקללות דמשנה תורה ובין על הקללות דתורת כהנים, בכל זאת נקט רבינו מנחם (שם) שכוונת המדרש ג"כ לחילוק בין הקללות דמשנה תורה לקללות דתורת כהנים, והיינו שאמר לו אשמע קליך דלית אינון קללות, ורק הקללות דתורת כהנים חשיבי קללות. ונראה שמשום שחילוק זה מוזכר במעשה המובא בבבלי, נוקטים בפשיטות שגו חסר כוונת המדרש, אע"פ שלא מוזכר שם חילוק זה להדיא).

ולגבי אופן השינוי, פירש רש"י שקרא אותן במרוצה ובקושי. ונראה שבקושי הכוונה בקול נמוך, וכן משמע גם מזה שאמר לו אשמע קליך, וא"כ זהו מקור המנהג לקרוא את הקללות בקול נמוך משאר קריאות. ואכן כתב רבינו מנחם (שם) שבמדרש זה יש סמך למנהגינו שאנו קורין הקללות בגמגום. והובאו דבריו בכסף משנה שם.

וכל דיני השינוי בקריאת הקללות נאמרו רק לגבי הקללות שבפרשת בחוקות, אך את הקללות שבפרשת כי תבוא בפשטות יש לקרוא באופן הרגיל, שהלא מפורש שם שאינם חשובים קללות.

אך כתב בשו"ת כנסת הגדולה (סימן ס"ה), שע"פ דברי הרמב"ם (הובאו לעיל הערה ח') שנוהגים שלא להפסיק בקללות שבפרשת כי תבוא כמו בקללות שבפרשת בחוקות, אף שמדינא מותר להפסיק בהם, והיינו שנוהגים בהם כמו שנוהגים בקללות, אף שמדינא לא חשיבי קללות, ממילא גם לגבי גמגום אין ביניהם חילוק, והבא לגמגם בקללות שבתורת כהנים צריך לגמגם אף בקללות שבמשנה תורה. עכ"ד.

ועיין עוד לעיל (הערה ח') בדברי האבודרהם המנהיג והקורן אורה, שלפי דבריהם מובן שנוהגים בקללות שבפרשת כי תבוא כמו בקללות שבפרשת בחוקות, משום שלשיטת הירושלמי אכן אין חילוק ביניהם.

^י דברי קהלת (עמוד 122). קצור שולחן ערוך (סימן ע"ח סעיף ד'). קצות השלחן (בדי השלחן ס"ס פ"ד).

ובמנהגים דק"ק וורמיישא ג"כ כתב שבפסוקים אלו קורא בקול נמוך, אך לא כתב שמגביה קולו בפסוק לִירָאָה אֶת הַשֵּׁם.

^{טו} כ"כ הפרי חדש (סימן תכ"ח סק"י) גבי הקריאות שקוראים בקול נמוך, והועתקו דבריו באחרונים.

^{טז} שולחן הקריאה (ילקוט דוד סוף פרק י"ד). ועיין לעיל (הערה י"ג) שהובאו דברי הגמרא והמדרש על גמגום בקללות,

ובפירושו רש"י שהובא שם שגמגום היינו קריאה במרוצה ובקושי. ובתיקון יששכר ערער על מנהג זה, וכתב שמשמעות הפסוק (משלי ג' י"א) מוסר יי' בְּנִי אֵל תִּמְאָס וְאֵל תִּקְץ בְּתוֹכָחָתוֹ היא גם שהשומעים את התוכחות לא יקוצו משמוע קריאתם מהקורא ולמהרו בקריאתם, ולא שימהר הקורא לקרותם, אלא שיקראם בטעמיהם בנחת כמו קריאת כל פרשת ברכות. ועוד פירש, שהקורא לא ימהר קריאתו בהם כמהלך על הקוצים מתי יצא לו מהם, ור"ל תִּקְץ מלשון קוצים. עכ"ד.

^י כך נהג האריז"ל (שער הכוונות, ענין שחרית של שבת. גבי הקללות שבפרשת בחוקות). ונראה שתפס לעיקר את נוסח המעשה המובא בבבלי, ולא את הנוסח המובא במדרש, ומהמעשה המובא בבבלי אין ראיה שצריך לקרוא בגמגום (עיין לעיל הערה י"א).

כמו"כ כתב ר' חיים פלאג' (ספר חיים סימן ט"ו אות ל"ג) לבטל מנהג זה של קריאה בקול נמוך, משום שהעולה בתוכחה מקפיד הרבה, וכשמשנים באופן הקריאה הוא מצטער ומקפיד בדבר מאד, עד שפעמים שמסרב לקרות או רוצה להפסיק באמצע, ולפעמים כועס ומדבר דברים שאינם ראויים, ואל תתמה על ביטול המנהג משום שאם אינו רוצה לקרות בעבור זה יש לבטלו. עכ"ד. ולכאורה לשיטתו יש להימנע מקריאה בקול נמוך רק אם יש לחשוש לקפידת העולה, אך אם ברור שלא יקפיד בכך, יתכן שעדיף לקרוא בקול נמוך ולא לבטל את המנהג.

^י והוא נהגה כמו מפיק ה"א שבסוף תיבה, כגון בתיבות: עֲמָה, אֶתָּה, וכדומה. וגם כאן באמצע תיבה הוא נקרא מפיק ה"א. ויש הטועים לחשוב שמפיק הוא דוקא הנקודה הבאה באות ה"א שבסוף תיבה, אך באמת מפיק פירושו מוציא, דהיינו שהה"א נשמעת ונהגית בשווא נח, אף אם היא באה באמצע תיבה, ודלא כמו במילה פְּדָהְצוֹר (במדבר א' י') וכדו', ששם הה"א אינה נהגית כלל.

והטעם לכך שנקודת המפיק באה רק בסוף תיבה, משום שבאמצע תיבה (כגון בתיבת יִצְחָק), ע"י שהאות מנוקדת בשווא יודעים שהיא נקראת, ולכן אין צורך בנקודת המפיק. ובסוף התיבה לא רצו לנקד בשווא, מפני שיש תיבות המנוקדות בסוף בפתח גנובה ובמפיק יחד, כגון: גְּבֵהָ, יִצְיָה, ואם היו מנקדים בשווא ולא בנקודת המפיק, היה צורך לנקד בניקוד כפול, גם בפתח וגם בשווא, וממילא היות שלא ניתן לנקד אות אחת בשני ניקודים שונים, המירו את סימון המפיק שבסוף תיבה משווא לנקודה בתוך האות.

ויש לציין, שישנם כ"י בהם כאשר יש חשש לבליעת הה"א בשגה באמצע תיבה, מוסיפים את נקודת המפיק אף באמצע תיבה, ואע"פ שהיא מנוקדת גם בשווא, וכגון בכ"י לניגוד שמנוקד: בְּהֶשְׁמָה (ויקרא כ"ו מ"א), פְּדָהְצוֹר (במדבר ל"ד כ"ח), יִהְיֶהֱפָנָה (שם ל"ה כ'). וכן בכ"י ששון 507 מנוקד פְּדָהְצוֹר. וכן כתב באור תורה שבספרים ספרדיים מנוקד בְּהֶשְׁמָה עם נקודת המפיק בה"א, והביא דבריו בקסת הסופר ח"ב.

^י ולא יתכן כלל שיבוא כאן שווא נע, שהרי אין שווא נע בא לפני דגש. וכל הטעם שהתי"ו דגושה, משום שלפניה שווא נח.

^י הגיית הדלי"ת הרפה דומה להגיית האות זי"ן, ואין כל קושי להגותה בשווא נח לפני האות תי"ו, אך כיון שאצל האשכנזים והספרדים נשתכחה הגיית הדלי"ת הרפה, והוגים כל דלי"ת כמו הדלי"ת הדגושה בדגש קל, נוצר קושי להגותה לפני האות תי"ו. וראה מש"כ בזה בשו"ת פאת שדך ח"ב סוף סימן כ"ד.

נִשְׁבַּע - יש להקפיד להשמיע את העי"ן^{כא}, שאם לא ישמיעה משנה משמעות, שישמע שקרא נִשְׁבַּע בה"א מלשון שבי, שהרי הה"א אינה נשמעת^{כב}.

לָתַת - הטעם מלעיל בלמ"ד^{כג}.

כ"ו ה': **וְאָמַרְתָּ** - הטעם מלרע בתי"ו.

כ"ו ו': **וַיַּעֲנוּנוּ** - היו"ד בשווא נח, והנו"ן דגושה, והוא לשון עינוי. והקורא וַיַּעֲנוּנוּ היו"ד בפתח והנו"ן רפה, משנה משמעות ללשון עניה.

כ"ו ח': **וּבְאֵתָוֹת** - הבי"ת בשווא נח^{כד}, ויש להזהר שלא להבליע את האל"ף שאחריה ולקרוא ובתו"ת. וכן בכל מקום בו מנוקד שווא נח לפני אות גרונית, יש להזהר שלא תבלע האות הגרונית^{כה}. ולהלן רשימת המילים בפרשה שיש להזהר בהן בזה: **וַיַּעֲנוּנוּ**, **וַנֶּצַּעַק**, **בְּשַׁעֲרֶיךָ**, **לְתַהֲלֶה**, **וּלְתַפְאֶרֶת**, **שְׁמַעוּן**, **טַנְאָדָּ**, **וּמִשְׁאֲרֵתְךָ**, **וּבְשִׁבְעָה**, **הַמְנַעֲרָת**, **וּבַעֲנֹזָן**, **מִמְרָאָה**, **תִּרְאָה**, **וּבְזִרְעָדָּ**, **וּבְעֵינִים**, **יְדָאָה**, **יִשְׁאִיר**, **הַשְּׂאִיר**, **מִהֲתַעֲנֵג**, **זִרְעָדָּ**, **וְנִשְׁאֲרָתָם**, **וְלִהְרֹבוֹת**, **וְלִהְשִׁמִּיד**, **לְרָאָתָה**, **לְפָרְעָה**, **לְרָאוֹת**.

וּבְמִפְתָּיִם - הבי"ת בשווא נח^{כז}, והפ"א בשווא נע.

כ"ו י': **וְעַתָּה** - יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא וְאֵתָה באל"ף.

כ"ו י"ב: **כִּי תִכְלָה** - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להשמיט את המונח ולהטעים כִּי־תִכְלָה במקף.

לְעֶשֶׂר - הלמ"ד בפתח, והעי"ן בשווא נח. ואין להחליף בין התנועות ולקרוא לְעֶשֶׂר.

אֶת־כָּל־מַעֲשֶׂיךָ - העי"ן בשווא נח. ואין להבליעה ולקרוא מֶשֶׁר, או לקרוא מַעֲשֶׁר בפתח העי"ן. וכן הוא להלן י"ד: **שְׁמַעְתִּי**. ולהלן

ט"ו: **נִשְׁבַּעְתָּ**. ולהלן כ"ז י': **וְשָׁמַעְתָּ**. ולהלן כ"ח י"ג: **לְמַעַלָּה**. ולהלן כ"ח ל"ג: **יְדַעְתָּ**. ולהלן כ"ח ל"ו, כ"ח ס"ד: **יְדַעְתָּ**. ולהלן כ"ח מ"ג: **מַעַלָּה מַעַלָּה**. ולהלן כ"ח מ"ה, כ"ח ס"ב: **שְׁמַעְתָּ**. ולהלן כ"ח ס"א: **יַעֲלֶם**^{כז}.

הַשְּׁלִישִׁת - השי"ן בדגש, והשווא נע.

כ"ו י"ח: **הָאֲמִירָךְ** - הרי"ש בשווא נע.

כ"ו י"ט: **וְלִתְתָּךְ** - הוי"ו במתג, והלמ"ד שאחריו בשווא נח^{כז}.

וְלִתְתָּךְ - התי"ו בדגש, והשווא נע.

וְלִהְיֶתָּךְ - התי"ו בשווא נע.

כ"ו ב': **אֲשֶׁר תַּעֲבֹרְךָ אֶת־הַיַּרְדֵּן** - יש לנגן את שני המונחים כראוי, ואין להשמיט את המונח הראשון ולהטעים אֲשֶׁר־תַּעֲבֹרְךָ אֶת־הַיַּרְדֵּן במקף.

כ"ו ג': **עֲלִיָּהֶן** - יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא אֲלִיָּהֶן באל"ף.

אֲשֶׁר־יֵאֱלֹהֶיךָ | - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להשמיט את המרכא אֲשֶׁר־יֵאֱלֹהֶיךָ | במקף.

כ"ו ד': **אֲשֶׁר אֲנֹכִי מַעֲנֶה אֶתְכֶם הַיּוֹם בְּהַר עֵיבָל** - יש להקפיד להטעים היטב את הטפחא המפסיק שבתיבת הַיּוֹם, שהוא ניגון מפסיק יותר מהתביר^{כח} שבתיבת אֶתְכֶם, שאם לא יטעים כראוי ישמע שהיום הם בהר עיבל, בעוד שפירושו שיקימו את האבנים בהר עיבל.

כ"ו ה': **עֲלִיָּהֶם** - יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא אֲלִיָּהֶם באל"ף.

כ"ו ט': **הַלְלוּם** - הלמ"ד רפה, והשווא נח^{כט}. וכן הוא להלן.

^{כז} ובתיבת יַעֲלֶם, אם שינה וקרא יַעֲלֶם בחטף פתח, יש בזה חשש שינוי משמעות. שבכל התנ"ך כשתיבה זו מלשון עליה (שרש עלה) העי"ן מנוקדת בחטף פתח, כגון: יַעֲלֶה עֲלֶיךָ (לעיל מ"ג), אֶל תַּעֲלֶנּוּ (שמות ל"ג ט"ו). וכשהיא מלשון העלמה (שרש עלם) העי"ן מנוקדת בשווא נח, כגון: וְנַעֲלֶם דָּבָר (ויקרא ד' י"ג), וְאִם הַעֲלֶם יַעֲלִימוּ (ויקרא כ' ד'), (וכאשר הטעם בא לפני העי"ן, תנוקד העי"ן תמיד בשווא נח ע"פ כללי הניקוד, כגון למעלה, מקלה).

וכאן, אע"פ שהעי"ן מנוקדת בשווא נח, בפשטות הוא מלשון עליה ולא מלשון העלמה, וכן פירשו רוב המפרשים (רש"י, אבן עזרא, תרגום), וצ"ל שהוא יוצא מן הכלל בזה שמנוקד בשווא נח ולא בחטף פתח. אך בזהר חדש (דף צ"ח ע"א) פירשו מלשון עליה, וכתבו צרור המור והמשכיל לדוד והכתב והקבלה שנראה הכרח לזה משום שהעי"ן בשווא נח ולא בחטף פתח.

וכן יש שפירשו שהוא כמו יביאם בלשון ארמי (כן הביא אבן עזרא בשם יש אומרים, ומשמע באבן עזרא שפירשו כן משום שמנוקד בשווא נח ולא בח"פ, וכן כתב להדיא בעור אריה). ולפי זה אם קרא יַעֲלֶם בחטף פתח במקום בשווא נח, לרוב המפרשים אין בזה שינוי משמעות, ולוזהר יש בזה שינוי משמעות. ולמעשה אף שיש לסמוך על רוב המפרשים, לכתחילה ודאי יש להזהר בזה.

^{כז} ענין זה מבואר בגליון פרשת שמות תשע"ה הערה כ"ג.

^{כח} בניגון הטעמים המקובל יש נטיה להטעים את התביר בניגון מפסיק יותר מהטפחא, אך באמת הטעם טפחא הוא מפסיק יותר מהתביר, ויש להקפיד על הניגון המתאים בכל מקום של צירוף הטעמים תביר וטפחא, כי בהרבה מקומות זה משנה את פירוש הענין.

^{כט} עיין במאמר על השווא שאחר ה"א הידיעה שם מבואר שכאשר נשמט הדגש שאחר ה"א הידיעה (או אחת מהאותיות כל"ב המנוקדות בפתח להורות על ידוע), ואין מתג לפני השווא, השווא נח. וכאן אין מתג לפני השווא (וכ"כ מנחת שי במדבר א' נ', ח' ו'), ומוכח שהלמ"ד שאחריה בשווא נח. ואע"פ שיש מעט ספרים עם מתג לפני השווא, ספרים

^{כא} ירושלמי ברכות פ"ב ה"ד: אלו צריך דקדוק וכו', ר' חנינא בשם ר' אחא אשר נשבע ה' ע"כ.

^{כב} ופירשו רוב הראשונים (רד"ק במכילת ע"ב ע"ב, המנהיג הל' תפילה ס' ל"ח, טור או"ח ס' ס"א. וכו' בשו"ע שם סעיף ט"ז) דהיינו שצריך דקדוק להשמיע יפה את העי"ן, שלא תהיה נשמעת כה"א.

^{כג} לקוראים בהגיה המבחינה בין קמץ לפתח, אם לא יקפידו על ההגייה הנכונה, אע"פ שעשו שלא כדיוק, לא שינו משמעות, כיון שהמשמעות ניכרת עדיין ע"י הפתח. אך לקוראים בהגיה שאינה מבחינה בין קמץ לפתח, שאצלם כל הבדול בין המשמעים הוא ע"י הגיית העי"ן, אם לא יקפידו על ההגייה הנכונה, יש לחשוש בזה לשינוי משמעות.

^{כד} משום נסוג אחור. וענין זה מבואר בגליון פרשת שמות תשע"ה הערה י"ז.

^{כז} ואע"פ ששורוק היא תנועה גדולה, ולכן השווא שאחריה נע, זה רק בשורוק הבא באמצע תיבה, אך שורוק בראש תיבה היא תנועה קטנה, משום שכל שורוק היא ניקוד האות שלפניה, ובראש מילה שאין אות לפניה, נקרא כאילו יש אל"ף לפניה (עיין מנחת שי בראשית א' י"ד), ומ"מ כיון שאין כאן שתי אותיות המנוקדות בניקוד השורוק, אלא אות אחת, לכן דינה כקבוץ, שהיא תנועה קטנה ולא כשורוק שהיא תנועה גדולה. ויש מקומות שהרבה טועים ומבטאים שווא נע אחר שורוק בראש מילה.

^{כח} מחמת קלות האות הגרונית במבטא, כאשר יש לפניה אות המנוקדת בשווא נח, יש נטיה להשמיט את האות הגרונית מהמבטא, ולנקד את האות שלפניה בניקוד שלה במקום בשווא נח (כגון: מִלֶּךְ במקום מִלְאָה, שְׁמוֹן במקום שְׁמַעוֹן, וַיֵּג במקום וַיִּגְמֵל). וזה מצוי פעמים רבות, וצריך זהירות רבה מאד ע"מ לא להיכשל בזה.

וכבר הזהיר על זה ביסוד ושורש העבודה (שער שלישי פרק שני), והאריך שם להראות לעין כל את גודל קלקולי התיבות וחסרונן האותיות במי שאינו נוהר לקרוא כראוי. וציין לדבריו בבאור הלכה (סימן ס"א, ד"ה ידגיש).

כ"ז ט': נְהִיִּיתָ לְעָם - הטעם מלעיל ביו"ד, והתי"ו בהעמדה מועטת.

כ"ז י"ב: וַיִּשְׁשָׁר - השי"ן השניה לא נשמעת, ונקרא וַיִּשְׁכָּרְל.

כ"ז י"ג: עַל־הַקֶּלֶה - הקוף בדגש, והשווא נע.

כ"ז י"ד: וְעָנָו - יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא וְאָנָו באל"ף לא. וכן הוא להלן.

כ"ז ט"ו: מִקֶּלֶה אֲבִיו וְאָמֹ - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להטעים מִקֶּלֶה אֲבִיו וְאָמֹ.

כ"ז י"ח: מִשְׁגָּה עוֹר בְּדָרֶךְ - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להטעים מִשְׁגָּה עוֹר בְּדָרֶךְ.

כ"ז כ': גִּלְהָ - הלמ"ד דגושה, והוא לשון גילוי. והקורא גילה בלמ"ד רפה משנה משמעות ללשון שמחה^ל.

כ"ז כ"א: עַם־כָּל־בְּהֶמְהָ - יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא אֶם באל"ף.

עַם־כָּל־בְּהֶמְהָ - יש להקפיד לנגן את הטעם כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים עַם־כָּל־בְּהֶמְהָ.

כ"ז כ"ב: אִו בַּת־אָמֹ - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים אוֹבַת אָמֹ.

כ"ח א': עַל פְּלִגְזֵי הָאָרֶץ - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים עַל־כָּל גִּזְיֵי הָאָרֶץ.

כ"ח ב': כְּלִי־הַבְּרָכּוֹת - הבי"ת בדגש, והשווא נע.

כ"ח ח': וַיִּבְרָכֶךָ - יש אומרים שהכ"ף הראשונה בשווא נע, ויש אומרים שהיא בשווא נח^ל. וכן הוא בבי"ת שלהלן נ"ו: וַיִּבְרָכָהּ. ולהלן נ"ז: וַיִּבְרָכֶיהָ.

כ"ח ט': יָקִימָךְ - מוטעם בקדמא ולא בפשטא^ל.

כ"ח י"א: וְהוֹתִרְךָ - הרי"ש בשווא נע^ל.

כ"ח י"ב: יָי | לָךְ - מונח ופסיק אחריו, ואינו מונח לגרמיה.

אֶת כָּל־מַעֲשֵׂה יָדְךָ - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים אֶת־כָּל מַעֲשֵׂה יָדְךָ.

כ"ח י"ג: וַנִּתְנָךְ - מוטעם בקדמא ולא בפשטא^ל.

אֲשֶׁר אָנֹכִי מַצְוָה הַיּוֹם לְשָׁמֵר וּלְעֲשׂוֹת - יש להקפיד להטעים היטב את הטפחא המפסיק שבתיבת הַיּוֹם, שהוא ניגון מפסיק יותר מהתביר^{כח} שבתיבת מַצְוָה, שאם לא יטעים כראוי ישמע שהציווי הוא שרק היום ישמרו ויעשו, בעוד שפירושו שהציווי היום לשמור ולעשות תמיד^ל.

כ"ח י"ד: מִכְּלִי־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אָנֹכִי - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להטעים מִכְּלִי־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־אָנֹכִי.

כ"ח ט"ו: כָּל־הַקִּלְלוֹת - הקוף בדגש, והשווא נע.

כ"ח כ': יָי | לָךְ - מונח ופסיק אחריו, ואינו מונח לגרמיה.

וְעַד־אֲבָרְךָ - הבי"ת בקמץ קטן, והדלי"ת בשווא נח.

כ"ח כ"ג: עַל־רֹאשְׁךָ - השי"ן בשווא נע.

כ"ח כ"ה: יִתְנָךְ - מוטעם בקדמא ולא בפשטא^ל.

יִתְנָךְ יָי | נָגַף - יש להקפיד לשהות מעט בפסיק, שלא ישמע כחירוף ח"ו^ל.

ויש דפוסים שלא דקדקו בזה, לכן צריך להזהר ולשים לב להטעימו בקדמא ולא בפשטא.

לה הכלל הוא ששווא אחר תנועה גדולה הוא שווא נע, ואחר תנועה קטנה הוא שווא נח.

ובתנועת חיריק, כשהחיריק הוא חיריק מלא, דהיינו שכתובה אות יו"ד אחר החיריק, התנועה היא תנועה גדולה, וכשהחיריק הוא חיריק חסר, דהיינו שלא כתובה אות יו"ד אחר החיריק, התנועה היא תנועה קטנה.

וכן בתנועת שורוק-קובוץ, כשכתובה אות וי"ו אחר תנועת השורוק, התנועה היא תנועה גדולה, וכשלא כתובה אות וי"ו אחר תנועת השורוק, מנוקד בקובוץ, והתנועה היא תנועה קטנה.

ויש מקומות שאע"פ שלא כתובה אות יו"ד אחרי החיריק או וי"ו אחר השורוק, התנועה נחשבת לתנועה גדולה, כיון שהתיבה היתה ראויה להיכתב עם יו"ד או וי"ו, אלא שבכתיב התורה פעמים רבות כתובות תיבות מלאות וחסרות שלא כמו הכללים, ולכן נכתב חיריק חסר ללא יו"ד או שורוק ללא וי"ו, אע"פ שראוי היה להיכתב עם יו"ד או וי"ו, וכיון שעל פי הכללים ראוי היה להיכתב עם יו"ד או וי"ו, לכן השווא שאחר תנועות אלו הוא נע, ככל שווא הבא לאחר תנועה גדולה, ומשום כך הונח מתג לפני השווא להורות שיש להניע את השווא כיון שנחסרה כאן אות (כן כתב מנחם שי על תיבת גִּבְחִי (בראשית ל"א ל"ט), ועל תיבת לֵלֶאָת (שמות כ"ו ד'), ובמאמר המאריך (סוף תירוג חקירה ב'). והדברים מיוסדים על דברי רד"ק (מכלול צ"ח ע"א, ושם קל"ח ע"א, והביאו במנחת שי שמואל א' ז' ו') שכתב שגם כאשר התנועה גדולה נכתבת בתיבת חסר, צריך לקרוא אותה כתנועה גדולה).

ל^ז ובמשנה (פסחים נ"ה ע"ב) איתא, שאחד מהדברים שאנשי יריחו עשו שלא כדין, שהיו כורכין את שמע. ופירש רבא בגמ' (נ"ו ע"א) שהיו אומרים 'היום על לבבך', ומשמע היום על לבבך ולא מחר על לבבך. וכיוצא בזה המטעים כאן את התביר בניגון מפסיק יותר מהטפחא, משמע היום לשמור ולעשות, ולא מחר לשמור ולעשות.

ל^ז יש כמה סיבות שמחתם בא פסיק (כמפורט בדקדוקי הטעמים סעיף 28), וכאן מטרות הפסיק היא ליראה, דהיינו, שלא יסמכו שתי תיבות שלא יתכנו להתחבר,

אלו הלכו בשיטה אחרת שלא דקדקה בהנחת מתגים אלו, ולא באו להורות שהשווא נע (כמו שהוכיח ריו"ה, עין במאמר על השווא שאחר ה"א הידיעה הערה ה'). וכן כתב להדיא ר"י חיוג' (שלשה ספרי דקדוק, עמ' 130), שהלמ"ד שבתיבת הלויים בשווא נח. ובסידור ר' שבתי סופר (תפילת שבת, משנת השיר שהלויים היו אומרים) כתב שהלמ"ד בשווא נע, ואף כתב שמהרש"ל בסידורו ניקד את הלמ"ד בחטף פתח, דהיינו שהבין ג"כ שהשווא נע. וכנראה מכיון שבספריהם היה מתג, לא חילקו, והסיקו מכך שהשווא נע.

ל^ז ע"פ כל המקורות מכל המדקדים ראשונים ואחרונים (בן-אשר, אבן-עזרא, רד"ק, רמ"ה, מאיר, ועוד רבים), יש לקרוא תיבה זו בשי"ן אחת בלבד, והמנהגים השונים הנהוגים במקצת קהילות לקרוא בשתי שיני"ן, אין להם מקור קדום כלל, אלא התחילו להתפשט לפני כשלוש מאות שנה מאחד שחידש לקרוא בשתי שיני"ן (נחלת יעקב), וכבר דחו גדולי המדקדים האחרונים את דבריו מכל וכל (המכתב מאלוהי על האור תורה, המדקדק רז"ה, ר' שלמה דובנא, ריו"ה, ועוד).

ל^א והוא לשון אנינות. כבישעיה ג' כ"ו: וְאָנָו וְאָבְלוּ פְתָחֶיהָ. וכן שם י"ט ח': וְאָנָו הַדִּיגִים וְאָבְלוּ.

ל^ב כבישעיה ס"ה י"ח: כִּי הִנְנִי בּוֹרָא אֶת יְרוּשָׁלַם גִּילָה וְעָמָה מְשׁוֹשׁ. וכן בברכת חתנים: אֲשֶׁר בָּרָא שְׁשׁוֹן וְשִׁמְחָה חֵתָן וְכָלָה גִּילָה רָנָה דִּיצָה וְחִדּוּהָ אֶהְבָּה אֶחָוָה שְׁלֹם וְרַעוּת.

ל^ב משום כלל הדומות. וענין זה מבואר בגליון פרשת וארא תשע"ה הערה י"ב.

ל^ד הטעם קדמא הוא טעם מחבר, ואילו הטעם פשטא הוא טעם מפסיק, ותמונתם זוהי, וסימן ההיכר ביניהם הוא שהטעם קדמא מסומן תמיד מעל האות המוטעמת, כאשר הטעמים שמסומנים במקום ההטעמה (כגון: וַיִּקְרָא), ואילו הטעם פשטא מסומן תמיד בסוף התיבה (כגון: לְאוֹרִי).

ובמקרה כמו כאן, שההטעמה היא באות האחרונה של התיבה, אם הטעם הוא קדמא יש לסמנו בראש האות או באמצעה (וַיִּקְרָא), ואם הטעם הוא פשטא יש לסמנו בסוף האות (וַיִּקְרָא). וכמו שכתב מנחת שי בכמה מקומות (לעיל ט"ו י"ח, כ"ח ח', לקמן כ"ח ג', ובמבדבר י"ח ח').

כ"ח כ"ט: **בְּצִהְרִים** - יש אומרים שהצד"י בקמץ קטן^ל. ויש אומרים שהצד"י בקמץ גדול^ט.

כ"ח ל"א: **שׁוֹרֶף, חֶמֶד, צֶאֱנָה** - השוואים נעים.

כ"ח ל"ב: **וְאֵין לֹאֵל יִדְדָה** - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להחליף בין המרכא והטפחא ולהטעים וְאֵין לֹאֵל יִדְדָה.

כ"ח ל"ג: **אֶדְמֶתָה** - התי"ו בשווא נע.

וְכָל־יִנְיַעָה - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים וְכָל יִנְיַעָה.

אֲשֶׁר לֹא־יִדְעָתָה - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים אֲשֶׁר־לֹא יִדְעָתָה.

כ"ח ל"ו: **אֲשֶׁר תִּקֵּים עָלֶיךָ** - יש לנגן את שני המונחים כראוי, ואין להשמיט את המונח הראשון ולהטעים אֲשֶׁר־תִּקֵּים עָלֶיךָ במקף^מ. וכן הוא להלן ס"ח: **אֲשֶׁר אֶמְרָתִי לָךְ**.

וְעִבְדָּתָה - יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא וְעִבְדָּתָה באל"ף.

וְעִבְדָּתָה שָׁם - הטעם מלעיל בבי"ת^{מא}. וכן הוא להלן ס"ד.

כ"ח ל"ח: **יַחְסְלָנוּ** - היו"ד בפתח, החי"ת בשווא נח, והסמ"ך בשווא נע. ואין לקרוא יַחְסְלָנוּ.

כ"ח ל"ט: **תֹּאכְלָנוּ** - הכ"ף בשווא נע. ואע"פ שיש ספרים המנקדים תֹּאכְלָנוּ בחטף פתח, אין להגותו כפתח, אלא כשווא נע פשוט^{מב}.

תֹּאכְלָנוּ - הלמ"ד בסגול, והנו"ן בדגש, והוא לשון יחיד נסתר. והקורא תֹּאכְלָנוּ בצירי ורפה^{מג}, משנה משמעות ללשון רבים

המדברים על עצמם^{מד}. וכן הוא להלן מ"ד: **תִּלְוָנוּ**. ולהלן מ"ח: **יִשְׁלַחְנוּ**.

כ"ח מ"ב: **כָּל־עֶצֶךָ** - הצד"י בשווא נע.

כ"ח מ"ו: **וְיִבְרַעְךָ** - היו"ו במתג, והבי"ת שאחריו בשווא נח^{כי}.

כ"ח מ"ח: **עַד הַשְּׂמִידוֹ אֶתָּה** - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להחליף בין המרכא והטפחא ולהטעים עַד הַשְּׂמִידוֹ אֶתָּה.

כ"ח מ"ט: **מִקְצָה** - הקו"ף רפה, ובשווא נח^{מח}. וכן הוא להלן.

כ"ח נ"ג: **עַז** - יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא אַז באל"ף^{מי}.

כ"ח נ"א: **עַד הָאֲבִידוֹ אֶתָּה** - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להחליף בין המרכא והטפחא ולהטעים עַד הָאֲבִידוֹ אֶתָּה.

כ"ח נ"ב: **הַגְּבִהוֹת וְהַבְּצֻרוֹת** - השוואים נעים.

כ"ח נ"ג: **אֵיבָךְ** - היו"ד בשווא נח, והבי"ת בסגול. אך להלן נ"ה ולהלן נ"ז: **אֵיבָךְ** - היו"ד בחיריק, והבי"ת בשווא נח.

כ"ח נ"ד: **עֵינִי** - יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא אֵינִי באל"ף.

כ"ח נ"ז: **וְכָשְׁלִיתָהּ** - היו"ו במתג, והבי"ת שאחריו בשווא נח^{כז}. **כִּי־תֹאכְלָם** - הכ"ף בשווא נע.

כ"ח נ"ט: **וְחָלִים** - יש אומרים שהיו"ו בקמץ קטן^{מז}, וי"א שהיו"ו בקמץ גדול^{מט}.

^{מב} כמבואר בארוכה במאמר החטפים שחטף פתח זה הוא ניקוד מושאל הבא לסמן על שווא נע, ואינו חטף פתח ממש.

^{מג} לקוראים בהגיה המבחינה בין צירי לסגול, אם לא ידגישו את האות, אע"פ שעשו שלא כדין, לא שינו משמעות, כיון שהמשמעות ניכרת גם ללא הדגש ע"י הסגול. אך לקוראים בהגיה שאינה מבחינה בין צירי לסגול, שאצלם כל הבידול בין המשמעים הוא ע"י דגשות ורפיון האות, אם לא ידגישו, יש לחשוש בזה לשינוי משמעות.

^{מד} וכבר כתב בשו"ת אורים גדולים (למוד כ', סימן ג' בדפ"ח) (לר' אברהם ישראל זאבי זצ"ל אב"ד חברון, נפטר תצ"א, שו"ת זה מוזכר פעמים רבות בחיד"א וברע"א), שמי ששינה וקרא תְּשַׁלְּחֵנוּ רפה במקום תְּשַׁלְּחֵנוּ בדגש, וכיוצא בזה, הרי שינה משמעות ויש להחזירו (כמו שכתב הרמ"א (או"ח סימן קמ"ב סעיף א') שבשינוי שמשנתנה הענין מחזירין אותו), והוסיף שם שגער בשלוחי ציבור שלא דקדקו לקרוא בדגש. והובאו דבריו בכף החיים (סימן קמ"ב אות ט').

^{מה} ואע"פ שאחר מ"ם השימוש תמיד יבוא דגש (שהרי מ"ם השימוש היא במקום תיבת זמן, ולכן בא דגש אחר המ"ם, להשלים את תנו"ן החסרה), יש תיבות הפותחות בשווא, היוצאות מן הכלל, שהאות שאחר מ"ם השימוש רפה בהן, כגון: מְלַמְעָלָה, מְקַצָּה.

^{מו} לקוראים בהגיה המבחינה בין קמץ לפתח, אם לא יקפידו על ההגייה הנכונה, אע"פ שעשו שלא כדין, לא שינו משמעות, כיון שהמשמעות ניכרת עדיין ע"י הפתח. אך לקוראים בהגיה שאינה מבחינה בין קמץ לפתח, שאצלם כל הבידול בין המשמעים הוא ע"י הגיית העי"ן, אם לא יקפידו על ההגייה הנכונה, יש לחשוש בזה לשינוי משמעות.

^{מי} הכלל הוא שאותיות השימוש ב' ו' כ' ל' שאינן מיודעות מנוקדות בשווא, כגון: בְּרוּחַ, וְרוּחַ, בְּרוּחַ, לְחָשֶׁךְ (למעט וי"ו השימוש לפני אותיות בומ"פ שמנוקדות בשווא, כגון: וּבְנִימִי, וּפְרָעָה).

וכאשר המילה מתחילה בשווא נע, או בשווא מורכב שדינו כשווא נע, ישתנה ניקוד אות השימוש משום שאין מילה יכולה לפתוח בשני שוואים. והכלל הוא שלפני שווא פשוט ינוקדו אותיות בכ"ל בחיריק ואות וי"ו בשווא, כגון: בִּשְׁנִי, וּשְׁנִי, כִּשְׁנִי, לְשְׁנִי.

ודומים לו: רַחֲמֵיךָ רבים יי' (תהלים קי"ט, קנ"ו), אִם תִּקְטַל אֶלּוֹהַ | רָשָׁע (שם קל"ט י"ט), הָלֹא מִשְׁנֹאֲדִי יי' | אֲשַׁנָּא (שם קל"ט כ"א).

^{לח} על פי הסברה הדקדוקית מסתבר יותר שהקמץ הוא קמץ קטן, שהלא חולם שמתבטל והופך לקמץ (ודרך חולם להפוך לקמץ כאשר מתארכת המילה והתנועה מתרחקת מהטעם, כגון כגון פֶּתַח - פְּתִיחָם, שוֹרֵשׁ - שְׁרִישִׁים), הקמץ הוא קמץ קטן. וכאן היה חולם במקור (בתיבת צהר), וא"כ כשהתבטל החולם והפך לקמץ, בפשטות הוא קמץ קטן. ועוד, שדרך האות הקודמת לחטף, להנקד בניקוד החטף. ומכיון שהאות הגרונית שאחר הקמץ מנוקדת בחטף קמץ קטן, מסתבר שהקמץ שלפניו הוא קמץ קטן.

ואמנם אין דרך קמץ קטן לבוא בהברה פתוחה, אך כאן ההברה סגורה במקורה, שהלא האות הגרונית היתה ראויה להנקד בשווא נח (צֶהֱרִים), ורק בגלל שדרך שווא נח באות גרונית להתרחב לחטף, הורחב השווא שבאות הגרונית לחטף קמץ ונפתחה ההברה. וכיון שבמקור ההברה היתה סגורה, דינה כהברה סגורה, ולכן יכול לבוא בה קמץ קטן.

^{לט} שהרי כתבו המדקדקים (ראה רד"ק מיכה ב' י"ב ותהלים פ"ו ב') שקמץ עם מתג הוא קמץ גדול, ואף כשנראה שפ"פ משפט הלשון הוא אמור להנקד בקמץ קטן (ובתיבת צֶהֱרִים בדרך כלל יש מתג תחת הצירי, אלא שכאן יש ספרים שאין מתג מחמת שבאה ב"ת השימוש לפני הצד"י, ובה יש מתג, ואין דרך הסופרים לסמן שני מתגים זה אחר זה).

וכן כתבו המדקדקים שאחר קמץ קטן יבוא תמיד שווא נח או דגש, וכאן שאין דגש או שווא נח אחר הקמץ, הוא בהכרח קמץ גדול. וכך היא מסורת הספרדים שכל קמץ שאין אחריו שווא נח או דגש, הוא נהגה כקמץ גדול.

^מ ענין זה מבואר בגליון פרשת שמות תשע"ה הערה ל'.

^{מא} משום נסוג אחור. וענין זה מבואר בגליון פרשת שמות תשע"ה הערה י"ז. ואע"פ שאין נסיגה להברה סגורה (היינו הברה המסתיימת בשווא נח או דגש חזק), מ"מ, כיון שתיבה זו במקורה מוטעמת מלעיל, ורק בגלל וי"ו ההיפוך דינה להיות מוטעמת מלרע, לכן אע"פ שבסתם אין כח להסיג אחור להברה סגורה, כאן אין זו נסיגה גמורה, כיון שלולא וי"ו ההיפוך המילה בעצם היא מלעיל, ולכן נסוג אע"פ שהטעם בהברה סגורה.

❧ חילופי נוסחאות ❧

ב"ז ט': אֵל כָּל־יִשְׂרָאֵל / (אֵל־כָּל־יִשְׂרָאֵל)

במרכא – בכתבי היד: ט"ב ט"ג ט"ד ט"ו, ס"א ס"ו, א"ז²². ~ ובדפוסים: גינצבורג²³, קסוטו, ברויאר.

במקף – בכתבי היד: ט"ח, ס"ג ס"ז ס"ח ס"ט ס"י ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה
ס"ו, א"א א"ב א"ג א"ד א"ה א"ו א"ח. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, רוו"ה,
לטריס, קורן. ~ וכן הוא בעין הקורא.

כ"ז י"ב: גְּרָזִים / (גְּרָזִים)

הזי"ן רפה – בכתבי היד: ג' ט"ב ט"ג ט"ד ט"ו ט"ח, ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"ט ס"י ס"יא ס"יג^ה ס"יד ס"טו ס"ז ס"ז. ~ ובדפוסים: קסוטו, ברורא.

הז"ן דגושה – בכתבי היד: ס"ח ס"ט סי"ב, א"א א"ב א"ג א"ד א"ה א"ו א"ז
א"ח א"ט א". ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, רוו"ה, גינצבורג, קורן.

וַיֵּשְׁבֶר וַיֹּסֶף / (וַיֵּשְׁבֶר וַיֹּסֶף)

בטפחא מרבא – בכתבי היד: ט"ב ט"ג ט"ד ט"ו ט"ח, ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה
ס"ו ס"ז ס"ח ס"ט ס' ס"י ס"כ ס"ל ס"מ ס"נ ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ,
לטריס, גינצבורג, קסוטו, ברויאר. ~ וכן הוא בעין הקורא בשם מקצת ספרים.

במרכא טפחא – בכתבי היד: ס"ח ס"ט סי"ב סי"ג, א"א א"ב א"ג א"ד א"ה א"ח א"ט א"י. ~ ובדפוסים: רוו"ה, קורן. ~ וכן הוא בעין הקורא בשם רוב ספרים.³¹

והשורוק הוא ניקוד המ"ם, ונקראת מום, יש סופרים שניקדו שם מָאום בניקוד כפול, כמו כאן.

^{נא} עיין במאמר על השווא שאחר ה"א הידיעה.

ובאן מוכח שהמ"ם בשווא נע מזה שיש מתג לפני המ"ם, ומילה זו אינה מופיעה ביוצאים מן הכלל במסורה הנקראים בשווא נח למרות המתג.

וכן מוכח מזה שבבית ארם צובה המ"ם כאן מנוקדת בחטף פתח (והיינו שהשווא נע, כמבואר במאמר החטפים שחטף פתח באות לא גרנית הוא סימן לשווא נע). ומוכח שהשווא נע.

^{יב} ובמסורה שם אף נמסר עלי: "ה' בטעמא". וכוונת המסורה, שאע"פ שדרך המקרא להקיף את תיבת אֵל לתיבה שאחריה, ולא להטעימה בפני עצמה, בחמשה מקומות במקרא תיבת אל מוטעמת במרכא, ואינה מוקפת (והם: כאן, שמואל ב' ב' כ"ג, ירמיה כ"ה ל', שם כ"ט כ"ה, קהלת ט' ד').

²² ובגליון כתב שכן מוטעם ברוב ספרים כתבי יד, ובספרים אחרים מוטעם אָל־במקף.

יד גם בכתר ארם צובה במקומות שנשתמר (יהושע ח' ל"ג, שופטים ט' ד') הזי"ן בתיבת גרזים רפה.

נה נראה שיש סימני מחיקה של דגש.

^י כתב המדקדק רז"ה (שערי זמרה שער ה' פתח ד') שכל שלשה שמות רצופים, השווים בנושא או בנושא, הראשון יהיה מוטעם בטעם מחבר, והשני בטעם מפסיק, והביא לכך דוגמאות רבות (וכגון: יִשְׁשָׁכָר וְיִבְלֵל וְיִכְנָנוּ. אֵדָם שֶׁת אָנוּשׁ. מִיָּגוֹן מְהִלְלָל יָרֵד. תְּנוּדָּה מִתּוֹשֵׁלֶךְ לִמָּד. ועוד).

אך הוסיף והביא גם מקרים רבים בהם מוטעם להיפך (בגנו: אַתְּמֶס אֶתְמֶס וְאֶתְמֶס וְאֶתְמֶס). וכתב שכאשר השם השני מתייחס יותר אל השם השלישי מאשר אל הראשון, הטעם המפסיק יוטעם בראשון ולא בשני, ואף ניטה לרתץ את המקומות שסותרים את הכלל שהביא. ולפי זה ההטעמה כאן מובנת, שהלא יוסף ובנימין היו אחים מאם, ולכן השם השני מתייחס אל השלישי יותר מאשר אל הראשון.

אך יתכן שהכלל אמור רק כאשר מנויים שלושה שמות בלבד בפסוק, וכאשר מנויים ששה שמות בפסוק, אין הכלל נוהג אע"פ שיש אתגחתא אחר שלושה שמות. וכן בשאר השמות החלוקה היא כך שהראשון בטעם מפסיק, שמוטעם: שְׁמַעוּ וְלִי יְהוָה וְיִשְׁשָׁכָר וְיִסָּפָר וְיִבְנִימָן; רְאוּבֵן גִּד וְאֶשֶׁר וְזַבּוּלֹן הָן ונפתח:

בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֹּאת - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להטעים בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֹּאת^{מח}.

כ"ח ס"ג: **עֲלֵיכֶם** - יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא **אַלֵיכֶם** באל"ף.

כ"ח ס"ד: בְּכָל־הָעַמִּים - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים בכל העמים.

כ"ח ס"ח: בְּאִנְיֹתָי - יש אומרים שהבי"ת בקמץ קטן^{מז}, ויש אומרים שהבי"ת בקמץ גדול^{לט}. ויש אומרים שאין כאן מחלוקת, וכולם מודים שהבי"ת בקמץ גדול^{מט}.

אֲמַרְתִּי לָךְ - הטעם מלעיל במ"ם, והתי"ו בהעמדה מועטת.

כ"ח ס"ט: הַבְּרִית - הבי"ת בדגש, והשווא נע.

כ"ט א': לְעֵינֵיכֶם - הנו"ן בצירי, והוא לשון רבים. ויש להזהר שלא ישמע שקורא לְעֵינֵיכֶם בשווא נע, שהוא שינוי משמעות ללשון יחיד.

כ"ט ב': והמפתים הגדלים - השוואים נעים.

ב"ט ז': לְרֹאשׁוֹנֵי - הַל"ף לא נשמעת, ונקרא לְרֹאשׁוֹנֵי.

הַמְנִישִׁי - המ"ם רפה, ובשווא נע נא.

ולפני שווא מורכב, אות השימוש תנוקד כניקוד הבא עם השווא שאחריה, כגון: בתיבת אָמת ינוקדו אותיות השימוש: בְּאָמת, וְאָמת, לְאָמת. בתיבת אֶשֶׁר ינוקדו אותיות השימוש: בְּאֶשֶׁר, וְאֶשֶׁר, כְּאֶשֶׁר. בתיבת אֲנִית ינוקדו אותיות השימוש: בְּאֲנִית, וְאֲנִית, כְּאֲנִית (כללים אלו הבויא ד"ק במבולל דף ל"ט). וממילא, כאשר האות שאחר אות השימוש מנוקדת בחטף קמץ קטן (כגון: בְּמִירָה וְנִלְמִי), אות השימוש תנוקד בקמץ, והסברא הפשוטה היא שהקמץ שבאות השימוש הוא קמץ קטן, שהרי כל הטעם שאות השימוש מנוקדת בקמץ הוא משום החטף קמץ קטן שאחריה, ומכיון שאחריה מנוקד בחטף קמץ קטן, הקמץ שבאות השימוש ראוי להיות קמץ קטן, ואין טעם לזה שאות השימוש תנוקד בקמץ גדול משום שאחריה בא חטף קמץ קטן.

מח וראה מה שכתב בזה רש"י לקמן (כ"ט כ').

מט אם הבי"ת כאן כוללת בתוכה ה"א הידיעה, אין ספק שהבי"ת במקץ גדול, שהלא ה"א הידיעה לפני האות אל"ף, מנוקדת במקץ גדול.

ורק אם הבי"ת כאן אינה מיודעת, יש הסוברים שאות השימוש מנוקדת בחטף קמץ קטן כעין תנועת החטף שאחריה, ויש הסוברים שמנוקדת במקץ גדול כיון שקמץ קטן אינו בא בהברה פתוחה, כמבואר בהערות לעיל.

ואע"פ שאין הכוונה כאן לאיניות ידועות ומסומות, מ"מ יתכן שכלולה כאן ה"א הידיעה, שמצינו פעמים רבות שבאה ה"א הידיעה גם כאשר אינו מורה דוקא על דבר מסוים, כגון: וְאֶבְרָם כָּבֵד מְאֹד בְּמִקְנֵה בְּכֹרֶץ וּבְזֶהָב (בראשית י"ג ב'), שאע"פ שראוי היה להיכתב במקנה בכסף ובזהב, בכל זאת שייך גם בידיעה, וכמו שכתב רד"ק (מכלול מ"ב ע"ב): והה"א תשמש לידיעת הדבר, ויש שלא תודיע דבר מיוחד אלא יהיה מי שיהיה, כמו ואם יתקפו האחד (קהלת ד' י"ב), האחד בא לגור (בראשית ט"ו ט'), ויפתח האחד את שקו (שם מ"ב כ"י), ויהי האחד מפיל הקורה (מלכים ב' ה' ה'). עכ"ל.

³ והשזורוק שבויו"ו הוא ניקוד הרי"ש, אע"פ שהאל"ף ממדילה ביניהם. והרבה טועים וקוראים לְרֵאוּבֵנִי כשהרי"ש בשווא נע (וגם המתג שחתת הרי"ש מטעה מעט, שדומה לשווא).

וּשֶׁ לְצִיּוֹן, שֶׁמַּחֲמַת שֵׁשׁ אוֹת אֶלֶף"בִּין הוּי"ו בּו מְנוּקַד הַשּׁוּרוֹק לְבִין הַרִי"ש הַמְנוּקַדַּת בַּשּׁוּרוֹק, יֵשׁ סוֹפְרִים (בְּנֻן בִּבְ"ט"ב) שֶׁנִּיקְדוּ לְאַזְכָּרָתוֹ בְּנִיקּוּד כְּפֹל, גַּם בְּקִבּוּץ תַּחַת הַרִי"ש, וְגַם בַּשּׁוּרוֹק אַחֲרָיו, וְכִי שֶׁלֹא יִטְעוּ וְיִקְרְאוּ גַם אֶת הָאֶלֶף, הוֹשֵׁם קו רֶפֶה מַעַל הָאֶלֶף לְסִימָן שְׂאִינָה נִקְרֶאת (שֶׁבְכָל כְּתָבִי הַיּוֹד הַקְדוּמִים עַל כָּל אוֹת שֶׁיֵּיחַ בּו דָּגֵשׁ וּרְפֵה, הֵיוּ סַמָּנִים דְּגֵשׁ ע"י נִקּוּד בְּתוֹךְ הָאוֹת, וּרְפֵה ע"י קוּ מַעַל הָאוֹת, וְאֵל הֵיוּ אוֹתוֹת לֹא סִימָן כָּלל. הַסּוֹפְרִים הַמְּאוּחָרִים יוֹחֵ, הַשְׁמִיטוּ אוֹת קו הַרְפֵה, וְהִשְׁמִיטוּ בְּדִגֵּשׁ וּבְהַשְׁמִיטוּ בְּלֹד), אֲמַנֵם, וְהַסּוֹפְרִים שֶׁנִּיקְדוּ בְּנִיקּוּד כְּפֹל, לֹא נִיקְדוּ כֵּן בְּעֻקְבוֹת, מִשּׁוּם שֶׁאֵין נִיקּוּד זֶה חֻבָּה.

וכיו"ב בתיבת מאוס (דניאל א' ד', איוב ל"א ז'), שגם בה האל"ף לא נקראת,

כ"ז י"ד: ואמרו / (ואמרו)

האל"ף במרכא – בדפוס: ברויא. . ~ וכן נכון לפי כללי הטעמים¹².

האל"ף במתג – בדפוסים: מק"ג, רא"פ, רוו"ה, לטריס, גינצבורג, קסטון, קורן.

כ"ז כ"ה: דם נקי / (דם נקי)

הדליות בקמץ – בכתבי היד: ט"ב ט"ד ט"ו ט"ח, ס"ב ס"ג ס"ד ס"ז ס"ח ס"ט
 ס"י ס"יא ס"ב ס"ג ס"ד סט"ו סט"ז, א"א א"ב א"ו א"ח א"י. ~
 ובדפוסים: רוו"ה, גינצבורג, קסוטו, קורן, ברויאר. ~ וכן כתב רד"ק^נ.

הדליית בפתח – בכתבי היד: ס"א ס"ה, א"ד א"ה א"ז א"ט. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, לטריס.נט.

ב"ח כ"ה: יי / (יי)

במרכא – בכתבי היד: ט"א ט"ב ט"ד ט"ו, ס"ה ס"ו ס"ט ס"י ס"ט"ו, א"א א"ד
א"ה א"ו א"י ~ ובדפוסים: רוו"ה, לטריס, גינצבורג, קסוטו, קורן, ברויאר. ~
וכן הוא בעין הקורא. ~ וכן נכון לפי כללי הטעמים.

במונות – בכתבי היד: ט"ג ט"ח, ס"ב ס"ג ס"ד ס"ז ס"ח ס"י ס"א ס"ב ס"ג
סט"ז ס"ז. א"ב א"ג א"ז א"ח א"ט. ~ ובדפוסים: מק"ג. רא"פ.

כ"ח כ"ט: הענול / (הענול)

הה"א בפתח – בכתבי היד: ט"א ט"ב ט"ג ט"ד ט"ו ט"ז, ס"ג ס"ט ס"י ס"יא
ס"יד ס"ט"ו, א"ד א"ה. ~ ובדפוס: ברויאר. ~ וכן מוכח מהמסורה ס"א.

הה"א בקמץ – בכתבי היד: ס"א ס"ה ס"ג ס"ז ס"ח ס"ב ס"ג סט"ז ס"י, "א"א
 "ב א"ג א"ו א"ז א"ח א"ט א"י. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, רוו"ה, לטריס,
 גינצבורג, קסטנו, קורן.³⁰

כ"ח נ"א: בהמתך / (בהמתך)

במרכא – בבכתי היד: ט"א ט"ב ט"ד ט"ו, ס"ט, א"ו א"ח א"ט א"י. ~
ובדפוסים: רוו"ה, לטריס, גינצבורג, קסוטו, קורן, ברויא. ~ וכן הוא בעין
הקורא. ~ וכן נכון לפי כללי הטעמים*.

במונח – בכתבי היד: ט"ג ט"ח, ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"י ס"יא ס"יב, ס"יג ס"יד ס"ט"ו ס"ט"ז, א"א א"ב א"ג א"ד א"ה. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ.

כ"ח נ"ח: הנכבד / (הנכבד)

הבית בקמץ – בכתבי היד: ט"א ט"ב ט"ג ט"ד ט"ו ט"ז, ט"ח, ט"א ס"ב ס"ג ס"ד
ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"ט ס"י ס"יא ס"יב ס"יג ס"יד ס"טו ס"טז ס"יז, א"א א"ב א"ד

היה נקי, מכל מקום מה שהפסוק כותב הוא שהדם היה נקי, ויוצא ששינה וקרא את פירוש הפסוק, במקום את דברי הפסוק, והרי זה דומה לקורא "דם של אדם נקי" במקום "דם שהוא נקי", שאף שביאורם שווה, שינה את דברי הפסוק.

הכלל הוא (מובא בדקדוקי העטמים (בו"ש סעיף 21, דותן ע"ר ט"ו). ובספר עממי המקרא המיוחס ל"י יודיהו בן בלעם (שער הזרקה). ובעין הקורא (בראשית ל"ז כ"ב). וכן בשאר הקדמונים ובמסורה) שכאשר יש יותר ממשרת אחד לזרקה, המשרת הסמוך לזרקה הוא מונח, אך כאשר יש פסיק או מתג בין המשרת האחרון לבין הזרקה, והמשרת שלפניו הוא קדמא, המשרת הסמוך לזרקה יהיה מרכא ולא מונח.

וכיון שכאן יש פסיק או מתג בין המשרת לבין הזרקה, המשרת ראוי להיות מרכא ולא מונח.

סא בכתבי היד סי"ד וסט"ו נמסר כאן במסורה: "סימן עבראי קמצין עוראי פתחין". והיינו שבה"א הידיעה שלפני האות עי"ן (ראה בהערה הבאה) של לשון עיוורון, הה"א מנוקדת בפתח (כגון: הקורים (שמואל ב' ה', שם ח', ישעיה מ"ב י"ח), לגור (איוב כ"ט ט"ו), כקורים (ישעיה י"ט י"ט, צפניה א' י"ז)). ובה"א הידיעה שלפני האות עי"ן של עברים, הה"א מנוקדת בקמץ (כגון: הקברי (בראשית י"ד י"ג), הקברים (שם מ"ט, ועוד)).

וכן בכ"א ד נמסר עליו כאן במסורה: "כל סומא פתח". ופירושו כדלעיל, שכל ה"א הידיעה שלפני אות עי"ן של לשון עיוורון, הה"א מנוקדת בפתח. וממסורות אלו מוכח שכאן שבאה ה"א הידיעה לפני אות עי"ן של לשון עיוורון. הניקוד הנכון הוא העור בפתח.

סב הכלל הוא שאחר ה"א הידיעה יבוא דגש (כגון: המים, השמים). וכן כאשר תבוא אחת מאותיות השימוש בכ"ל ותנוקד בפתח להורות על דבר ידוע, יבוא אחריה דגש (כגון: ביום, פֶּדָר, לִישָׁה).

וכאשר אחר ה"א הידיעה באה אחת מהאותיות האחע"ר שאינן מקבלות דגש, באותיות א"ר יבוא במקום הדגש תשלום דגש באות הקודמת לו, ע"י שתנוקד בקמץ במקום בפתח (כגון: הַאֵחִי, הָרִאשׁוֹן), אך כשבאות אותיות ה"ח אחר ה"א הידיעה לא יבוא תשלום דגש, ואע"פ שנשמט מהן הדגש ה"א הידיעה תנוקד בפתח (כגון: הַהוּא, הַחֲלִים).

ובה"א הידיעה שלפני האות עי"ן, אע"פ שברוב מוחלט של התיבות בא תשלום דגש והה"א מנוקדת בקמץ (כגון: העיר, הקיץ, הקסם), יש תיבות שאין בא בהן תשלום דגש והה"א נשארת בפתח (הכונן, הקטרים, בעצם), ואף יש תיבות שפעמים יבוא בהן תשלום דגש ופעמים לא (כגון: לעצום בראשית ג' כ"ז, משיח כ"ו) - לעצום (שמואל א' כ"ז) - מהלל (שמואל א' כ"ז).

ויש תיבות שנחלקו הספרים האם בא בהן תשלום דגש והן מנוקדות בקמץ, או שלא בא בהן תשלום דגש והן מנוקדות בפתח, כגון: העריק (בראשית י' י"ז), העמרמי (במדבר ג' כ"ד), לענקים (דברים כ' י"א כ"א), העבוס (דברים כ"ד י"א), שש י"ג), העמסים (ישעיה מ"ו ג'), לעשוקים (תהלים קמ"ז ד), שבכל אלו יש ספרים המנוקדים בקמץ, ויש ספרים המנוקדים בפתח.

במקום שבו נחלקו הספרים האם בא כאן תשלום דגש או לא, שהמנקדים העוֹר בקמץ סוברים שבא כאן תשלום דגש, והמנקדים העוֹר בפתח סוברים שלא בא כאן תשלום דגש.

אך באמת נראה יותר שכלל זה מאולץ הוא, ואע"פ שברוב המקומות אכן השם הראשון מוטעם בטעם מחבר, יש פעמים רבות שמוטעם בטעם מפסיק.

¹² ע"פ כללי הטעמים, כאשר בא תביר ללא טעם משרת לפניו, ויש עמו בתיבתו מקום הראוי למתג, ובין מקום המתג לתביר יש שווה בלבד, יבוא מרכא במקום הראוי למתג. (כלל זה מובא בדקדוקי הטעמים, עמ' 20. רביעו הם, שיר אולקים י' מן של מלי הטעמים. רד"ק, שם סופר ל"א ע"ב.) טעמי המרכא המיוחס לר' יהודה בין בלעם, פרק לדרב על י"ב טעם, שרש התביר. ר' משה הנקדק, דרש ה"א ורובגותי, טעם רביעי, ובעוד הקדמות, טעם חמישי.

ובכתבי היד אכן מוטעם במקומות אלו במרכא, כראוי ע"פ כללי הטעמים, אך מחמת שבכתבי היד יש דמיון רב בין מרכא למתג וההבדל ביניהם כמעט ואינו מורגש, טעו מדפיסים רבים והדפיסו במתג במקום במרכא (ובדפוסים ההבדל ביניהם ניכר שמתג הוא קו ישר ומרכא הוא קו מעוגל נוטה לשמאל).

ורו"ה הביא כלל זה בספרו משפטי הטעמים (דף כ"ו ע"ב), אך למרות זאת בחומשים שהדפס הטעים בדרך כלל במתג ולא במרכא, כמקובל בדפוסים שלפניו.

לענין מעשה, כיון שכלל זה ברור ומוסכם, ואף בכתבי היד הטעמים כן, ומקור ההטעמה במתג בטעות בלבד, אין ספק שיש להטעים במרכא ולא במתג. ואכן בתנ"ד ברייאר הדפיס בכל מקומות אלו במרכא ולא במתג.

נח כתב רד"ק במכילול (פ"ג ע"א) ששכתובו "דָם נָקִי", הדלי"ת מנוקדת בקמץ, וכשכתוב "דָם הַנָּקִי" בה"א הידיעה לפני תיבת נָקִי, הדלי"ת מנוקדת בפתח. והטעם לזה, משום שאם מנוקד דָם נָקִי בפתח, יש כאן סמיכות, ופירושו דם של אדם נקי. ואם מנוקד דָם נָקִי בקמץ, אין כאן סמיכות, אלא תואר, ופירושו דם שהוא נקי. והכלל בה"א הידיעה הבאה לפני תואר, שתבוא ה"א הידיעה גם בתיבת התואר וגם בתיבת המתואר (כגון: תִּרְאֵן הַשּׁוֹבֵה, הָרֶה הַשּׁוֹב הָיָה. אמנם, בכל כלל, גם כלל זה יש יוצאים מן הכלל, וכמו שכתב רד"ק במכילול מ"ב ע"ב), ולכן כשכתוב "דָם הַנָּקִי" שבאה ה"א הידיעה רק לפני תיבת "נָקִי", ולא לפני תיבת "דָם", מוכח שאין כאן תואר אלא סמיכות, ולכן הדלי"ת צריכה להינקד בפתח. ולכן כאשר כתוב "דָם הַנָּקִי" (דברים כ"א ט') בה"א הידיעה לפני שתי התיבות, מנוקד הָדָם בקמץ, משום שאז הוא אכן תואר.

ט מחלוקת הספרים כאן אם הניקוד הוא דָם בקמץ או דִם בפתח, היא מחלוקת במשמעות אם יש כאן סמיכות או לא, שאם הדל"ת מנוקדת בפתח, יש כאן סמיכות, ופירושו דם של אדם נקי. ואם הדל"ת מנוקדת בקמץ, אין כאן סמיכות. אלא תואר. ופירושו דם שהוא נקי (וראה עוד בהערה לעיל).

אך ברור שגם כשכתוב שהדם הוא נקי, אין פירושו שהדם עצמו נקי, והיינו שאינו מלוכלך, אלא פירושו שהדם נקי כיון שבעל הדם נקי מחיוב מיתה, ומטעם זה מצאנו לגבי מנשה שיש מקומות שכתוב ששפך דם נקי בקמץ (מלכים ב' כ"ט): וְגַם דָּם נָקִי שִׁפֵּךְ מִנְשֵׁה הָרָבָה מֵאֵר. מלכים ב' כ"ד: הָיָה אֵת יְרוּשָׁלַם דֵּם נָקִי, והיינו שהדם היה נקי, ויש מקומות שכתוב ששפך דם הַנָּקִי בפתח (מלכים ב' ד'): וְגַם דָּם הַנָּקִי אֲשֶׁר שִׁפֵּךְ, והיינו שבעל הדם היה נקי, משום שעניינם אחד, שהרי גם אם הדם נקי פירושו שהוא נקי משום שבעל הדם נקי מחיוב מיתה.

ומכל מקום, אף שפירושה שווה, המשנה וקורא דם נקי בפתח במקום דם נקי בקמץ, או להיפך, שינה משמעות, משום שיש מקומות שהפסוק מנקד בקמץ וכתוב בזה שהדם הוא נקי, ויש מקומות שמנקד בפתח וכתוב בזה שהאיש הוא נקי. ואף שגם כשכתוב שהדם היה נקי הביאור הוא שבעל הדם

א"ו א"ז א"ח א"י. ~ ובדפוסים: רוו"ה, לטריס, גינצבורג, קסוטו, קורן, ברויאר.
~ וכן הוא בעין הקורא. ~ וכן מוכח מהמסורה^{סי}.

הבית בפתח – בכתבי היד: א"ג א"ה א"ט. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ^{יד}.

כ"ח נ"ט: וְחָלִים רָעִים וְנֶאֱמָנִים / (וְחָלִים רָעִים וְנֶאֱמָנִים)

בטפחא מרכא – בכתבי היד: ט"א ט"ג ט"ד ט"ח, ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה
ס"ז ס"א ס"ב ס"ד ס"ו ס"ז ס"ז, א"ד א"ו א"ח. ~ ובדפוס: ברויאר.

במרכא טפחא – בכתבי היד: ט"ב ט"ו, ס"ו ס"ח ס"ט ס"י ס"ג, א"א א"ב
א"ג א"ה א"ז א"ט א"י. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, רוו"ה, לטריס, גינצבורג,
קסוטו, קורן. ~ וכן הוא בעין הקורא.

^{סי} במסורה שבמק"ג (שמואל ב' י"ג כ"ה) נמסר שכל תיבת "נכבד" מנוקדת בקמץ, פרט לשני מקומות בהם מנוקד בפתח, והם: מה נְכַבֵּד הַיּוֹם (שמואל ב' י' כ'), וְלֹא נְכַבֵּד עָלֶיךָ (שם י"ג כ"ה). ומוכח שכאן מנוקד הַנְּכַבֵּד בקמץ.

^{יד} ובקונטרס דברי אמת כתב רא"פ שהדפיס בפתח ע"פ מק"ג ועוד כמה דפוסים. ובעקבותיו נקטו גם במנחת כליל ומסורת הקריאה שמנוקד כאן